

112. İHLÂS SÛRESİ

Mekke’de inmiş olup, 3 âyettir ve ismini konusundan alır. Yine konusu sebebiyle Tevhid Sûresi olarak da anlandırılır.

Rahmân, Rahîm Allah’ın Adı’yla.

1. De ki: O’dur, O Allah’tır; Mutlak Bir’dur.^[1]

^[1.] Büyük müfessir Fahrüddin-i Razî’nin beyan ettiği gibi, bu âyet Cenab-ı Allah’ı üç önemli ismi ile tanıtmaktadır. Birincisi *Hüve* (O) ki, bilhassa ehl-i Tasavvuf’un da Cenab-ı Allah’ı zikir için çok kullandığı bu isim, Allahü Tealâ’yı bütün tarif ve tavsiflerden uzak O, yani Kendisi olarak, Kendinde Zâtı ile anmak içindir. O’nu bu şekilde Zâtî mutlaklığıyla, O veya Kendisi olarak anmak, bunun ne manâya geldiğinin şuurunda olmak, mukarrebînin, yani Allah’a en yakın olan kulların işidir.

Âyet-i kerimenin İlâhî Zât için kullandığı ikinci isim Allah’tır ki, yaratılmaları, hayatları, hayatlarını devam ettirmeleri, rızıklanmaları, yetiştirip büyütülmeleri, ölüp sonra diriltilmeleri, yerlerine yenilerinin gelmesi... gibi her türlü hususiyetleriyle bütün varlıklarda, bütün kâinatta ve bütün zamanlarda tecelli eden (İlâhî) isimlerin manâsını muhtevî, her türlü kemal sıfatlarına sahip, akla gelebilecek her türlü kusurdan, eksiklikten ve noksan sıfatlardan berî (uzak), beşer aklının asla idrak edemediği ve edemeyeceği, eşî, zıttı, benzeri olmayan Zât’ın has (özel) ismidir. O’nu bu isimle Ashab-ı Yemîn tanır.

Mutlak Bir olarak tercüme edebildiğimiz *Ehad* ise, Cenab—ı Allah'ın her bir varlıktaki hususî tecellisini ifade eder. Yani her bir varlık, dünyaya gelmesi, hayatı ve dünyadan gitmesiyle ancak Bir'i, Allah'ı gösterir. Cenab—ı Allah'ın birliğini ifade için kullanılan İsimlerden Vâhid, O'nun bütün isimleriyle kâinattaki umumi tecellisini, yani bütün kâinatın O'na ayna oluşunu ifade ederken, Ehad, O'nun her bir varlıktaki tecellisine, her bir varlığın O'na ayna olmasına unvandır. Bunu şöyle bir misalle anlatabiliriz: Güneş, ışıısıyla bütün bir dünyayı, dünya üzerindeki bütün varlıkları kapsamına alır. Gündüz görünen bütün varlıklar, bize ışıısıyla güneşin varlığını ve birliğini gösterir. Güneşi, bütün varlıklardaki tecellisiyle tanımak oldukça güçtür ve çok geniş bir ihata kabiliyeti ister. Buna karşılık, güneş bir de her bir şeffaf cisimde, bir cam parçasında, bir su kabarcığında görünür.

İşte, her bir şeffaf cisimdeki güneşe bakarak, güneş hakkında ayrıntısız, fakat özlü bilgi sahibi olabilir, onu tanıyabiliriz. Bunun gibi, Cenab—ı Allah'ın (c.c.) bütün varlıklardaki tecellisi O'nun Vâhidiyet tecellisidir. Ama, akılları bu çoklukta boğmamak için O, bir de Ehadiyet tecellisini bize hatırlatır. Yani, her bir varlığa baktığımızda da Yaratıcı, Şekil Verici, Renk Verici, Yaşatan, Rızık Veren, Ölümü Veren vb. olarak yine O'nu görür, O'nu tanırız. Âyette O'nun bu tecellilerine unvan olan Ehad ismiyle anılması ise, Fahrüddin-i Râzî'ye göre, O'nu tanıyamayan, O'nu inkâr eden ve O'na şirk koşan, ortaklar tanıyan Ashab-ı Şimal'e bakar. Yani âyet, onları tek tek varlıkları incelemeye, onlardaki tecellileri görmeye çağırır ve her bir varlıkta tecelli edenin, ona hayat, şekil, renk ve rızık verenin, onu yaşatanın ancak Allah olduğunu ilan eder.

2. Allah, Samed (Kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan, fakat her varlığın Kendisine ebediyen muhtaç olup, Kendisine sığındığı Zât)tır.

3. Doğurmamıştır, doğurulmamıştır.^[2]

^[2.] Allah oluşu gereği bile yarattıklarıyla aynı cinsten olması mümkün bulunmayan İlâhî Zât için “doğurmamıştır, doğurulmamıştır” ifadeleriyle aslında “lâzım-ı manâ” murad edilmekte, yani Cenab-ı Allah’a oğul veya kız her türlü evlât isnadı reddedilmektedir. Dolayısıyla âyet, O’na müşriklerin melekleri kızları olarak, Hristiyanların Hz. İsa’yı ve bazı Yahudilerin Hz. Üzeyr’i oğlu olarak isnat etmesini ve benzeri akideleri kesin bir dille reddetmektedir.

4. Ve O’na denk, O’nunla mukayese edilebilecek hiçbir şey yoktur.^{[3]/[4]}

^[3.] Farklı zamanlarda farklı peygamberler vasıtasıyla insanlığa gönderilen İlâhî Din özde hep aynı olmuş, fakat zamanla değişikliklere ve tahrife uğramış, her defasında sonra gelen rasûl tarafından yeniden aslına döndürülmüştür. İlâhî Din’in maruz kaldığı tahrifler çerçevesinde olmak üzere, meselâ bu Din’in temelini, esasını oluşturan İlâh inancı: (a) İlâhî Zât’ı bir insan gibi düşünme, O’nu yaratılmışlara benzetme şeklinde *tecsim* ve *teşbih*le; (b) melekleri ilâhlaştırmakla; (c) Hristiyanlık’ta ve Hinduizm’de görüldüğü şekilde, Allah’ın yanısıra O’nun gibi başka tanrılar kabul etmekle; (d) peygamberlere veya daha başka kutsal ya da kutsal tanınan kişilere –haşa– Allah’ın girdiği inancı demek olan *hulûl*le (Hristiyanlık’ta Hz. İsa, Mahayana Budizm’de Buda, Hinduizm’de Krişna ve Rama için olduğu gibi); (e) bu tür kutsal kişilerin, varlıkların –haşa– Allah’la birleştiği inancı demek olan *ittihad*la; (f) Allah’ın sıfatlarını bazı şahıslar halinde düşünmek veya bu şahısları bir veya birtakım İlâhî sıfatların müşahhas hali görmekle (Hristiyanlık’ta Baba–Oğul–Rûhu’l-Kudüs inancıyla, Hinduizm’de Brahman, Vişnu ve Şiva teslis inancındaki gibi)

aslından saptırılmıştır. Son olarak, Allah Rasûlü Hz. Muhammed aleyhissalâtü vesselâm, bütün bu inançları kesinlikle reddedip, gerçeği tekrar tam merkezine, yani yerine oturtmuş ve Tevhid inancı, İslâm'da ana temel olarak yerini almıştır.

Kâinatın her tarafında müşâhede edilen temel gerçek, Tevhid'dir. Kendine ve çevresine şöyle bir inceleme gözüyle bakan herkes, her şeyin Tevhid'e dayalı olduğunu kolayca farkedecektir. Meselâ, insanın uzuvları birbiriyle öylesine bir yardımlaşma ve her bir hücre bütün bedenle öyle bir iç münasebet içindedir ki, tek bir hücreyi kim yaratmışsa, bütün bedeni de onun yarattığı neticesine varmamak mümkün değildir. Aynı şekilde, normo-âlem olarak insanın temsil ettiğine inanılan kâinatı meydana getiren unsurlar, hem birbirleriyle, hem de bir bütün olarak kâinatla öylesine bir münasebet ve uyum içindedir ki, insan, zerrelerden kürelere kadar bütün kâinatın aynı Yaratıcı tarafından yaratıldığına inanmaktan kendini alamaz. Ayrıca, bir atomda gözlenen hareket, güneş sistemi'nin hareketiyle aynıdır. Sonra, “Yaratmaya nasıl başlamışsak, onu aynen iade ederiz” (Enbiyâ Sûresi/[21: 104](#); A'râf Sûresi/[7: 29](#); Yunus Sûresi/[10: 4](#)) âyetinde de ifade buyurulduğu gibi, her şey bir'den çıkmakta ve bir'de neticelenmektedir. Meselâ, bir ağaç tohumdan veya çekirdekten çıkarak büyür ve neticede yine tohum veya çekirdeği verir. Bu apaçık vakıalar, neden kâinatta bozulmaz bir düzen ve ahengin var olduğunu anlayan akla anlatmaktadır; çünkü, tüm kâinat, Bir, Kadîr-i Mutlak ve her şeyi Alîm Yaratıcısı tarafından idare edilmekte, bir başka ifadeyle, O'nun emirlerine tam bir itaat içinde hareket etmektedir. Aksi halde, Kur'ân'da buyurulduğu gibi, birden fazla ilâh olmuş olsaydı, her ilâh yarattığıyla gidip, kendi başına hareket eder ve neticede gök de, yer de fesada uğrar, kâinattaki şaşmaz denge ve âhenk bozulurdu (Mü'minûn Sûresi/[23: 91](#); Enbiyâ Sûresi/[21: 22](#)).

Tevhid, Allah tarafından her çağda peygamberler vasıtasıyla insanlığa iletilmiş gerçek ulûhiyet anlayış ve kavrayışıdır. Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed de (Allah'ın salât ve selâmı hepsinin üzerine olsun) içlerinde olmak üzere, bütün peygamberler, insanlığa hep Tevhid inancını getirip tebliğ etmişlerdir. İnsan, peygamberlerin saf akidesinden saptığı ve herkes gibi, tek bir mutlak Hakim'in, yani Allah'ın koyduğu hükümlere uymak mecburiyetinde olduğu Tevhid'e dayalı bir sistemde tatmin imkânı bulamadığı tutkularını doyurmak gayesiyle kendi yanlış muhakemesine, bâtıl kabullerine ve yanlış yorumlarına dayandığı içindir ki, zamanla şirke ve putatapıcılığa kaymıştır.

Hz. Ali'nin ifadeleri içinde, “Dinin evveli, Allah bilgisidir; bu bilginin kemali, Allah'ı tasdiktir; tasdikinin kemali, O'nun birliğine inanmaktır; bu inancın kemali, O'na karşı ihlâslı olmaktır; ihlâsın kemali, O'nu her türlü noksanlıktan tenzih etmektir.” O, nâmütenâhîdir, ezelî ve ebedîdir ve varlığı Kendi'ndendir. O, Allah'tır, Bir'dir, her şey O'na muhtaçken, O, hiçbir şeye muhtaç değildir. Her şeyin nihâî sığınağı O'dur. Doğurmamış ve doğurulmamıştır. Hiçbir göz ve bakış O'nu idrak edemezken, O, bütün gözleri ve bakışları idrak eder ve kuşatır. Hiçbir şey, O'nun gibi değildir. O, mutlak manâda kemaliyle duyan ve kemaliyle görendir. Yine, Hz. Ali'nin ifadeleriyle, “Kim, O'nun için ‘şuradadır’ derse, O'na yer tayin etmiş olur. Kim, “Şurada değildir veya sadece şuradadır” derse, o yeri veya başka yerleri O'ndan halî görmüş olur. O, vardır ama var olmakla değil. O, her şeyle beraberdir ama, bu fizikî bir beraberlik gibi düşünülmemelidir. O, her şeyden başkadır ve ayrıdır; yine bu, fizikî bir ayrılık değildir. O, her an bir iştendir, fakat bildiğimiz manâda hareketle değil; Bir'dir, birlikte olacağı ve yokluğunda özleyeceği bir başkası olmaması manâsında bir, yoksa sayıyla değil.”

Allah'ın sıfatları bir başkasına devredilemez ve aynı anda iki ilâhta birden bulunamaz. Kendi kendine hayat sahibi olmayan, başkasına hayat veremez; kendi ilâhî gücünü koruyamayan, şu uçsuz bucaksız görünen kâinatı idare edemez. Bu mes'ele üzerinde kim daha çok düşünüp tefekkür ederse, İlâhî kudret ve sıfatların tek bir ilâhta bulunması gerektiğine olan inancı o nisbette artar.

[4.] Allah Rasûlü'nün Kur'ân'ın üçte biri olarak nitelendirdiği bu kısa sûre, üçü müsbet, üçü menfî manâlı 6 cümleden oluşmakta ve Tevhid'in 6 yönünü ispat ederken, 6 şirk çeşidini de reddetmektedir. Ayrıca her bir cümle, diğer cümlelere sebep, aynı zamanda sonuçtur. Böylece bu sûre içinde 36 sûre bulunmaktadır. Meselâ:

O Allah'tır, çünkü Mutlak Bir'dir, çünkü O hiçbir şeye muhtaç değil ama her şey O'na muhtaçtır, çünkü doğurmamıştır, çünkü doğurulmamıştır, çünkü O'na benzer, O'nunla mukayese edilebilecek hiçbir şey yoktur.

O'na benzer, O'nunla mukayese edilebilecek hiçbir şey yoktur, çünkü O doğurulmamıştır, çünkü O doğurmamıştır, çünkü O hiçbir şeye muhtaç değil ama her şey O'na muhtaçtır, çünkü O Mutlak Bir'dir, çünkü O Allah'tır.

O Allah'tır, dolayısıyla Mutlak Bir'dir, dolayısıyla O hiçbir şeye muhtaç değil ama her şey O'na muhtaçtır, dolayısıyla doğurmamıştır, dolayısıyla doğurulmamıştır, dolayısıyla O'na benzer, O'nunla mukayese edilebilecek hiçbir şey yoktur.

Bu şekilde, ortaya İhlâs Sûresi'nin 36 şekli, Tevhid'i ifade eden 36 cümle çıkacaktır. (Sözler, “25. Söz”)